

FAN, TA'LIM VA AMALIYOT INTEGRATSIYASI

ISSN: 2181-1776

Tuychiyeva Odina Sobirovna ¹

¹ Fargʻona jamoat salomatligi tibbiyot instituti oʻqituvchisi

LOTIN TILI TARIXI VA UNING BUGUNGI KUNDAGI AHAMIYATI

Annotatsiya: Ushbu maqolada Lotin tilining qaysi tillar oilasiga mansubligi, uning kelib-chiqish tarixi, qoʻllanilish davri haqida yoritib oʻtilgan. Shuningdek, ushbu tilning bugungi kundagi ahamiyati, ayniqsa tibbiyot va huquq sohasida qoʻllanilishi ham maqolada oʻz aksini topgan.

Kalit soʻzlar: Lotin tili, Qadimgi Rim, Katolik cherkovi, Qadimgi davr, Lotin tili adabiyoti, Tibbiyot instituti.

Lotin tili - Qadimgi Rimda gaplashadigan italik filialining tili. Bugungi kunda ushbu til o'lik deb hisoblanadi, ya'ni bu dunyodagi har qanday fuqaroning ona tili emas.

Keyinchalik, O'rta asrlarda, zamonaviy asr va zamonaviy davrda lotin tilidan foydalanish davom etdi, ammo ilmiy til sifatida va hozirgi kunda ham davom etmoqda. Ushbu tildan romantizm tillari sifatida tanilgan ko'plab Yevropa tillari yaratildi: Portugaliya, ispan, fransuz, italyan, rumin, galisya, kataloniya, asturon, aragon, valun, oksit, roman va dalmatian. Katolik cherkovi uni mahalliy tillardan tashqari liturgik til sifatida ham ishlatadi.

Lotin tili — hind-yevropa tillari oilasining italiy tillari guruhiga mansub boʻlib, Italiyaning oʻrta qismidagi Latsiy viloyatida mil. av. 8-asrda yashagan lotin qabilasining tilidir. Lotin tilining asta-sekin Rim hududidan tashqariga tarqalishi va qadimgi Italiyaning boshqa tillarini siqib chiqarishi mil. av. 4—3-asrlarga toʻgʻri keladi. Apennin ya. o. ning lotinlashuvi (yunon tili hukmron boʻlgan Janubiy Italiya va Sitsiliya bundan mustasno) mil. av. 1-asrda yakunlanadi. Rim imperiyasining gullab-yashnashi, yangi-yangi mustamlakalarning bosib olinishi natijasida Lotin tili Shimoliy Afrika, Ispaniya, Galliya,

Germaniya, Dunaybo‘yi hududlariga tarqaladi. Lotin tilidagi eng qadimgi yodgorliklar mil. av. 3-asrga mansubdir.

Rimliklar o‘z asarlarini yozishda, asosan, yunon adabiyoti uslubidan foydalanganlar. Ular tarix, komediya, satira, she‘riyat, fojia va ritorika o‘rtasida juda ko‘p sonli kitoblar yaratib, buyuk meros qoldirdilar. Rim imperiyasi qulaganidan keyin ham lotin tili hali ham katta ahamiyatga ega edi.

Lotin adabiyotini ikkita buyuk davrga bo‘lish mumkin: ibtidoiy adabiyot va mumtoz adabiyot. Birinchi davrdan atigi bir nechta asar qolgan. Ayni paytda yozuvchilar Pauto va Terenslar nafaqat o‘z davrlari, balki hamma davrlar uchun adabiy mahsulot jihatidan eng mashhurdir.

Shuningdek, mumtoz adabiyotdan juda ko‘p jildlar qolmagan, ammo ba‘zi asarlar asrlar o‘tib qayta kashf etilgan. Ushbu ikkinchi bosqich Lotin adabiyoti uchun sammit deb hisoblanadi va ikkiga bo‘linadi: Oltin asr va Kumush asr. Ikkinchi asrning o‘rtalaridan keyin yozilgan barcha narsalar ko‘pincha e‘tiborsiz qoldiriladi va obro‘sizlantiriladi.

Vaqt rivojlanib, lotin tili o‘lik tilga aylanguncha kuchini yo‘qotdi, hech qachon foydalanishni to‘xtatmadi. Bugungi kunda u nafaqat katolik cherkovining liturgik tili sifatida, balki boshqa narsalar qatorida hayvonot va o‘simlik dunyosini nomlash uchun ham ilmiy til sifatida ishlatiladi.

Qadimgi davr Lotin tili tarixi bir-biridan u yoki bu darajada farqlanuvchi 5 ta davrga ajratiladi:

- 1) eng qadimgi Lotin tili davri (mil. av. 6—4-asrlar);
- 2) klassik davrgacha bo‘lgan Lotin tili davri (mil. av. 3—2-asrlar, adabiy Lotin tilining shakllanish vaqti);
- 3) klassik, «oltin» Lotin tili davri (mil. av. 1-asr, juda boy leksika va rivojlangan adabiyoti bilan ajralib turadi);
- 4) klassik davrdan keyingi «kumush» Lotin tili davri (mil. 1-asr, adabiy tilning fonetik va morfologik me‘yorlari uzil-kesil shakllandi);
- 5) so‘nggi bosqichdagi Lotin tili (2 — 6-asrlar; yozuv tili bilan xalq-so‘zlashuv tili-«xalqona lotin» o‘rtasida tafovut paydo bo‘ldi).

5-asrda Rim imperiyasi qulaganidan keyin xalq-so‘zlashuv tilining mintaqaviy farqlanishi tezlashib, bu narsa 9-asrga kelib alohida, mustaqil roman tillarining (italyan, fransuz, portugal, ispan, rumin, moldavan va b.) paydo bo‘lishiga olib keldi. Yozma Lotin tilining birligi saqlanib qoldi, u leksik jihatdan rivojlanishda davom etdi, klassik Lotin tilining asosiy lug‘at tarkibi va grammatik qurilishi barqarorlashdi. Adabiy Lotin tili tarqalgan barcha hududlarda u ma‘muriy boshqaruv, savdo-tijorat, maktab tili edi; o‘rta asrlarda butun G‘arbiy Yevropa umumiy yozuv tili bo‘lib qo‘llandi; 18—19-asrlargacha diplomatiya, ilm-fan va falsafa tili, 20-asrda esa katolik cherkovi tili, Vatikaning (italyan tili bilan birga) rasmiy tili bo‘lib qoldi. Lotin tili Yevropa madaniyati rivojida ulkan rol o‘ynadi. Yevropa tillaridagi siyosiy, ilmiy va texnik terminologik tizimlarning leksik jihatdan boyishi va ko‘payib borishiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatdi.

Lotin tili qadimiy hind-yevropa tillariga xos, uni xett tili, hind-eron, kelt tillari bilan yaqinlashtiruvchi xususiyatlarni saqlab qolgan. Asosiy fonetik jihatlari unda unlilar cho‘ziqligining fonologik farqlanishiga egaligi, urg‘u so‘zning oxirgi bo‘g‘iniga

tushmasligi, undoshlarning kuchsizlanib borishi kabilardan iborat. Morfologik xususiyatlari: fleksiyaning 5 turi mavjudligi, turlanishning 6 kelishikka asoslanishi, fe'llarda 3 xil mayl (indikativ, konyunktiv, imperativ) va 2 xil nisbat (aktiv va o'rta passiv) farqlanishi va b. So'z tartibida fe'l gap oxirida keladi. Lotin tili leksikasida yaqin qarindosh yoki noqarindosh qabilalar tillarining ta'siri saqlanib qolgan. Lotin tiliga yunon tili, ayniqsa, mil. av. 3 — 1-asrlarda kuchli va davomli ta'sir ko'rsatgan. Lotin tili leksikasi, yunon tili bilan birga, ilmiy terminologiya sohasida xanuz baynalmilal terminlarni yaratishda manba bo'lib xizmat qilmoqda.

Ma'lumki, kasbni egallash kasb tilini o'rganish, shu bilan birga tushunchalar va ularni ifodalovchi atamalar tizimini o'zlashtirish bilan amalga oshiriladi. Hozirgi zamon tibbiy atamashunosligi tom ma'noda keng va murakkab atamalar tizimi hisoblanib, bir necha yuz ming so'z va so'z birikmalarini o'z ichiga oladi. Tibbiy va biologik atamashunoslikning o'ziga xos xususiyati ko'p asrlik "an'anaviy" lotin tilini qo'llashdadir.

Tibbiyot institutida lotin tili kursi mutaxassislikka oid maqsadlarni ko'zda tutib o'rganilsada, bilim doirani, dunyoqarashni kengaytirishda ajoyib imkoniyatlarni beradi. Shu ma'noda qisqa ko'rinishdagi tugal mazmunli lotincha hikmatli so'zlardan foydalaniladi. Ko'pgina hikmatli so'zlar - bu mashhur antik yozuvchilar, faylasuflar, siyosiy arboblarning nutqidan olingan alohida iboralardir. Keyingi yangi davr olimlariga taalluqli lotincha aforizmlar ham o'ziga xos ajoyib va chuqur mazmunlidir.

Ba'zi lotincha hikmatli so'zlar bemorning hayoti, o'limi, sog'lig'i yoki shifokor faoliyatiga taalluqli bo'lib tibbiyot deontologik ta'limotiga aylanib ketgan.

Hozirda jahonning ko'pgina tillari fondidagi baynalmilal lug'atlarda turli ma'nodagi lotinizmlar ko'zga ko'rinarli o'rinni egallab turadi. Kommunal, kommunikatsiya, kredit, diskreditatsiya, dekret, kredo, kurs, kurator, prokuror, kursant, konkurent, konkurs, ekskursiya, ekskursant, gradus, gradatsiya, ingridiyent, agressiya, kongress, progress, yurist, kollega, kolleksiya, repetitsiya, konservator, rezerv, valyuta, invalid, ekvivalent, monument, illustratsiya va boshqa shu kabi ko'plab so'zlarsiz hozirgi zamon ziyolisini tasavvur qilish qiyin.

Lotin tili o'lik til deb qaralsa-da, ushbu tilni o'rganish usuli yo'q degani emas. Har qanday tilni o'rganish kerak bo'lgan birinchi element bu uning lug'atidir. Internet orqali yaxshi lug'atni olish mumkin.

Tavsiya etilgan lotincha lug'atlar ro'yxatini ko'rib chiqishda eng yaxshi ball to'plaganlar quyidagilar:

- SM nashrlarining lotin lug'ati;
- Lotin raqamli lug'ati Kindle;
- Lotin ildizlari bo'yicha lug'at.

Bugun Lotin tili – o'lik tildir. Lekin boshqa o'lik tillardan farqli o'laroq, Lotin tili ikkinchi hayot oldi. Bugungi kunda ushbu til – xalqaro huquq va tibbiyot fanlari asosidir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Baxranovna, M. R. (2022). International System Assessment of Reading Literacy of Primary School Pupils Pirls. International Journal of Culture and Modernity, 14, 35-38.

2. Bakhranovna, R. M. (2021). Formation of orthography competences of primary school students through programming pedagogical tools. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(7), 63-68.
3. Bakhronovna, R. M. (2020). THE IMPORTANCE OF INTERACTIVE METHODS IN SHAPING STUDENTS' THINKING SKILLS. *INTERNATIONAL JOURNAL OF DISCOURSE ON INNOVATION, INTEGRATION AND EDUCATION*, 1, 37-40.
4. Raximqulova, M. (2021). TA'LIMGA INNOVATSION YONDASHUV-O'QITISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH OMILI SIFATIDA. INTEGRATION OF SCIENCE, EDUCATION AND PRACTICE. *SCIENTIFIC-METHODICAL JOURNAL*, 118-121.
5. Jamilovna, N. D. (2022). BOSHLANG 'ICH TA'LIMDAGI SINIF RAHBARLARINI UZLUKSIZ KASBIY RIVOJLANTIRISHNING ROLI (MALAKA OSHIRISH KURSLAR MISOLIDA). INTEGRATION OF SCIENCE, EDUCATION AND PRACTICE. *SCIENTIFIC-METHODICAL JOURNAL*, 3(2), 124-129.
6. Shodiyeva, J. (2021). BOLALARDA MUTOLAA MADANIYATINI RIVOJLANTIRISH. INTEGRATION OF SCIENCE, EDUCATION AND PRACTICE. *SCIENTIFIC-METHODICAL JOURNAL*, 457-459.
7. Jamilovna, N. D. (2021). SINIF RAHBARINING KOMPETENTLIGINI OSHIRISH YO 'LLARI. INTEGRATION OF SCIENCE, EDUCATION AND PRACTICE. *SCIENTIFIC-METHODICAL JOURNAL*, 2(4), 118-125.
8. Sharipboevna, F. G. Cognitive Approach to Literature Education: Memory, Thinking and Cognition. *JournalNX*, 549-551.
9. <https://www.actualidadliteratura.com/uz/Lotin/>
10. <https://www.actualidadliteratura.com/uz/Lotin/>
11. <https://qomus.info/oz/encyclopedia/l/lotin-tili/>
12. <https://hozir.org/mavzu-lotin-tilining-kelib-chiqish-tarixi-reja-til-qachon-qaye.html>
13. https://ewikiuz.top/wiki/History_of_Latin
14. www.ziyouz.com